

Kitap Tanıtımı

Zafer Duygu, Kutlu Akalın (Ed.), *Kristoloji'ye Giriş: Miafizit, Dyofizit ve Khalkedoncu Anlayışlar*, İstanbul: Divan Kitap, 2018 (159 Sayfa)

İlbey DÖLEK¹

Kristoloji, Nasıralı İsa ile ilgili Hristiyan düşüncesi, öğretisi ve doktrindir. İsa Mesih'in tabiatı ve işleriyle ilgili olmakla birlikte enkarnasyonu, dirilişi ve ilahî ve beşerî tabiatları arasındaki ilişkileri de inceleyen bir teoloji disiplini. Ülkemizde Batı'ya göre yok denecek kadar az olan kristoloji çalışmaları son yıllarda artış göstermiştir. Bu artış hem son dönem İsa'nın tarihsel arka planı ile ilgili hem de klasik dönem kristolojik görüşleri ele alan çalışmalarda görmek mümkündür. Bu çalışma editörler tarafından Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde sürdürülmüş olan 17. yüzyıldan bugüne Süryani diline, edebiyatına, tarihine, kültürüne ve teolojisine yönelik çalışmaları kapsayan "*Süryani Literatürü*" adlı araştırma projesinin bir ürünüdür. Eser, Süryani araştırmaları alanında ilk ekümenik konsiller döneminde yaşanan tartışmaların Süryani gelenekte nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığını açıklama gayesi taşımaktadır. Bunun yanında ilk dönem konsiller aşamasından bugüne devam eden kristolojik tartışmalar neticesinde Hristiyan dünyada "*sapkınlık*" ve "*ötekileştirme*" ile yaşanan mezhepsel ayrılıklarla uğraşan kiliselerin yeniden birbirlerini anlamaları ve uzlaşmalarının önündeki dilsel, tarihsel ve kristolojik ön yargıları ve yanlış anlamaları ortadan kaldırma amacına matuftur.

Eserde, Süryani araştırmalarının önemli isimlerinden Sebastian P. Brock'un üç makalesi "*Monofizit Değil Miafizit!*" (2016), *VI. Yüzyıla kadar Sasani İmparatorluğunda Doğu Kilisesi ve Roma İmparatorluğundaki Konsillerde Bulunmayı*" (1994), *Nesturi Kilisesi: Esefle Karşılancak Bir İsimlendirme*" (1996), Baby Varghese'nin "*Miafizit Kristoloji ve Doğu Ortodoks Kiliseleri*" (2016) ve John

Mcguckin'in "*Aleksandreialı Aziz Kyrillos'un Miafizit Kristolojisi ve Khalkedoncu Dyofizitizm*" başlıklı birer makalesi olmak üzere toplam beş makalenin çevirisinden meydana gelmekte olup eserin önsöz kısmından sonra önce bir sözlüğe yer verilmesi hem alan dışı okuyucunun teknik terimleri anlamasını kolaylaştırması adına hem de kristolojik tartışmalarda terminoloji birlikteliğini sağlamak adına oldukça önemlidir. Makale çevirileri sırasında yazarların üslûbuna müdahalede bulunulmadığı gözlemlenmiş ve çevirmenin kimi noktalarda araya girme isteğini dipnotlar aracılığıyla gerçekleştirdiği görülmüştür. Önsöz kısmında transliterasyon ve diyalektik kullanıma ilişkin bilgilendirici bazı izahlara yer verilmiş olduğu ve buna metin içinde bağlı kalındığı görülmektedir. Örneğin; "Paulus" veya "Pavlus" yerine Paulos, Kadıköy yerine Khalkedon, İstanbul ya da Konstantinopolis yerine Latince versiyonu olan Constantinopolis, Urfa yerine Urhoy kullanımına özen gösterileceği belirtilmiştir. Sözlük kısmında teknik tabirler ve tarihsel kavramlar genellikle Süryani kültürü ve tarihi bağlamında açıklanmıştır. Sözlük kısmının (s.13-65) oluşmasında üç temel eserden istifade edilmiştir. Bunlar; Sebastian P. Brock ve diğerlerinin "*The Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*" (Gorgias Press,2011), Frank L. Cross ve Elizabeth A. Livingstone, "*The Oxford Dictionary of the Christian Church*", (Oxford University Press, 3. Baskı, 1997), Zafer Duygu, "*Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ: Hristiyanlık, İslam, Siyasi Tarih*" (Divan Yay., 2017) adlı çalışmalardır.

Birinci bölümde (s.65-73) yer alan Sebastian P. Brock'un "*Monofizit Değil Miafizit!*" adlı makalesi Philippe Luisier'in *Christianesimo nella Storia*'da yayınlanan "*il miafisismo, un termine discutibile della storiografia recente*" adlı makalesine bir cevap olarak kaleme alınmıştır. Luisier, makalenin yayınlandığı derginin bir önceki sayısında "*miafizit*" teriminin kullanımına ilişkin görüşlerini açıklar. Ona göre bu terim, filolojik-tarihsel, geleneksel ve kristolojik olmak

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Bilimleri, ilbey.dolek@mku.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-6287-4067

üzere üç farklı yaklaşımda ele alınmalıdır ve bu terim usule uymayan bir türetme yoluyla ortaya çıkmıştır. Bu terim, Khalkedon Konsilinden sonra monofizitizm tabiri Doğu Ortodokslara atfen kullanıldığında yanlış yorumlama tehlikesinden kaçınmak için alternatif bir sözcük olarak kullanılmıştır (s.71). Miafizit terimi yakın zamanlarda Khalkedon konsil geleneğinden gelen bazı batılı uzmanlar ve pek çok Kıpti ve Süryani Ortodoks tarafından da kullanılmıştır. Yazar bu bölümde geçmişin kristolojik tartışmalarına destek olacak ve yanlış anlamlara ve yorumlara mani olmak ve kiliseler arasında ekümenik ilişki kurmanın yolunu açması adına Doğu Ortodoks Kilisenin kristolojisini yansıtması bakımından “*monofizit*” yerine “*miafizit*” teriminin tercih edilmesinin uygun olacağı görüşündedir.

İkinci bölümde (s.73-97) yer alan Sebastian P. Brock’un “*VI. yüzyıla kadar Sasani İmparatorluğunda Doğu Kilisesi ve Roma İmparatorluğundaki Konsillerde Bulunmayı*” adlı ikinci makalesinde, Sasani İmparatorluğu altındaki kilisenin tarihi Asur-Keldani Kilisesi perspektifinden açıklanmaktadır. Ardından Khalkedon Konsili ile kristolojik bir ayrılığa düşen kilisenin Roma imparatorluğu ile olan ilişkilerinin tarihsel boyutlarını ele alınmakta, Efes ve Khalkedon Konsilleri imparatorlara özgü çabalar sonucunda bir araya gelmeleri ve karar almaları nedeniyle Roma İmparatorluğu dışındaki kiliselerle doğrudan bir ilişkisinin olmadığı açığa çıkmaktadır.

Üçüncü bölümde (s.97-113) Sebastian P. Brock’a ait üçüncü makale olan “*Nesturi Kilisesi: Esefle Karşılanacak Bir İsimlendirme*” adlı çalışma yer almaktadır. Bu bölümde Ortodoks Doğu Kilisesi, Khalkedon Konsili iman formülünü redderek Mesih’in beşerî tabiatının ilahî tabiat tarafından yutulduğunu kabul etmesi bakımından monofizit olarak değerlendirilmiştir. Khalkedon Konsili, Antiokheia (Antakya) ve İskenderiye teoloji okullarının kristolojik ayrılığına son vermek için bir araya gelmiştir ancak Doğu kiliselerinde bu ayrışma devam etmiştir. Nikaia (İznik) Konsil kararları, toplanmasının ardından 85 yıl sonra Pers hâkimiyeti döneminde Doğu Kilisesi tarafından kabul edilmiştir. Antakya ekolünün sahip olduğu kristolojik yorumu Mesih’in ilahi tabiatının üstünlüğü ve onun beşerî yönüne dayanan bir soteriyolojiye dayanırken İskenderiye ekolü ise Mesih’teki birliğe ve enkarnasyonun eşsizliğine vurgu yapar. Bunun yanında Brock bu makalesinde, geçmişte kendisini “*Doğu Kilisesi*” olarak adlandıran, günümüzde ise “*Doğu’nun Asuri Kilisesi*” unvanını tercih eden Doğu’nun antik kilisesi için standart olarak “*Nesturi Kilisesi*” tabirinin kullanılmasının hem uygun olmadığını hem de yanıltıcı olduğunun nedenlerini ortaya koymaktadır (s.104). Yine Brock’un düşüncesine göre, Khalkedon sonrası ortaya çıkan kristolojik ayrılıklar sonucunda üç yeni model olarak “*Sapkın Nesturiler*”, “*Ortodoks Monofizitler*” ve “*Sapkın Monofizitler*” nitelendirmeleri de oldukça yanlış kullanımlara sahiptir. Brock’a göre Khalkedon’dan bu yana devam eden kristolojik ayrılıkların ve anlaşmazlıkların temelinde

terminolojinin yanlış kullanılmasından kaynaklı farklı anlamların tercih edilmesi yatmaktadır. Bunun sebepleri arasında dönemin Yunan teolojisinin kendi terimleri ile yansıtılması, anadili Süryanice olan yazarların farklı terimleri tercih etmesi, Yunanca “*kyna*” (ousia), (physis) gibi terimlerin kristolojik anlamda farklı şekillerde kullanılması ve yine Yunanca “*hypostasis*” teriminin Süryanice “*gnoma*” ile karşılanmasıdır. Özetle ifade edersek Brock, Khalkedon sonrası bir kişi ya da grubun adıyla (Nestoriosçu) suçlanan Doğu Kilisesinin 486-612 yılları arasında topladığı sekiz konsilde Nestorios isminin bir kez bile geçmemesine rağmen kilisenin neden bu isimle anıldığının tarihsel ve teolojik nedenlerini sorgularken Doğu Asur Kilisesi’nin Katolikos’u Man Dinkha’nın 1976 yılında Londra’daki takdisinde yaptığı konuşmadan ve bundan 650 yıl önce Doğu Kilisesi’nin büyük kanon yazarı Abdişo’nun sözlerinden örnekler sunar (s.111).

Dördüncü bölümde (s.113-129) Baby Varghese’ye ait olan “*Miafizit Kristoloji ve Doğu Ortodoks Kiliseler*” adlı makaleye yer verilmiştir. Eserdeki diğer makalelerde olduğu gibi, burada da Khalkedon sonrası ortaya çıkan kristolojik tartışmalar çerçevesinde Doğu Hristiyanlarının anlaşılmasındaki rolü üzerine odaklanılmıştır. Dyofizit anlayışı savunan Khalkedon taraftarları, karşıt görüşte olanları Monofizit veya Eutykhesçi olarak adlandırmışlardır. Ancak Doğu Ortodoks Kilisesinin Eutykhes’in şahsiyeti ve öğretisine karşı Süryani Ortodoks yazar Dionysios Bar Salibi’nin sözlerinin olmasını da dikkate almak durumundayız (s.117). Doğu Ortodoks Kilisenin anlayışını yansıtan Kyrillos’un kristolojik yorumuna göre “*mia physis tou theou logou sesarkomene*” yani bedene bürünmüş Söz-Tanrı’nın bedene bürünmüş tabiatı olarak benimsenir. Fakat burada Kyrillos’un kristolojik ifadesi bazı çevrelerce yanlış anlamalara neden olmuştur. Bunlar; Mesih’in insan tabiatını inkâr edenler, Mesih’teki insan hususiyetlerini inkâr edenler ve Mesih’in insanlığının çürümez/bozulmaz olduğunu öğretenler olarak üç grupta ortaya çıkmış ve Khalkedon sonrasında Severos yaşanan karışıklıkları giderme adına “*Söz-Tanrı’nın beden almış bir tabiatı*” derken ne anlaşılması gerektiğini şu şekilde açıklamıştır. 1) Bedene bürünen bizzat Oğul-Tanrı’dır. 2) Beden bulurken kendisiyle birleşerek insanlığını kişiselleştirmiş ve bunu kendisine has kılmıştır. 3) Beden alan Söz bir Şahıs’tır (s.125). Dolayısıyla Severos, Khalkedon sonrası kristolojik tartışmalara bir yön vermiş ve Mesih İsa’da bulunan ilahi ve insani hypostasislerin ayrımını ortadan kaldırmış ve miafizitçi bir yaklaşım sergilemiştir.

Beşinci ve son bölümde (s.129-153) ise John McGuckin’a ait “*Aleksandreialı Aziz Kyrillos’un Miafizit Kristolojisi ve Khalkedoncu Dyofizitizm*” adlı makalesi ele alınmıştır. Kyrillos’un miafizit kristolojisinin tartışıldığı bu çalışmanın amacı Kyrillosçu Miafizit kristolojinin aslında monofizit olmadığı ve Khalkedoncu dyofizitlerin de gerçekten Nesturi ya da kristolojik birliğe (henosis) dair mucizevi etkilere karşı çıkmadıklarını temellendirmektir.

Temelde ise kiliseler arası bölünmelerde görülen kristolojik ayrılıklara çevirilerde yaşanan farklılıkların ve semantik hataların neden olduğu ve bunun sonucunda kristolojik meselelerin anlaşılmasında bir takım zorlukların yaşandığı vurgulanmıştır. Özellikle bu bölümün merkezinde yer alan Mesih'in iki tabiatının birleşmesi (henosis) ya da kristolojik birlik meselesi yer almıştır. Çünkü Khalkedon Konsilinde Roma ile fikir birliğine gidilerek Mesih'te yer alan Tanrı ve insan tabiatlarının kendine has özelliklerini kaybetmedikleri ifade edilmiştir. Bu birleşme (henosis) sonrasında bu iki tabiatın gnorizomenon özelliğe yani sadece akıl aracılığıyla bilinebilmeye sahip olup olmadıklarına dair kristolojik tartışmalar yaşanmış ve bilinebilirliğin gerçekte değil ancak teoride var olduğu ifade edilmiştir. Bedene bürünme meselesi Kyrillos *mia physis* terimi ile açıklanır ve Mesih'in bir olduğu, ilahî Söz'ün hem bedene bürünme öncesinde hem de sonrasında bir olduğu ve ayrıca bu bir olmanın dinamik bir gizem taşıdığı yönünde bir yaklaşımda bulunulmuştur (s.140).

Eserde yer alan üç yazara ait beş farklı makalede genel anlamda Khalkedon sonrası dönemde yaşanan kristolojik tartışmaları tarihsel ve teolojik bağlamında anlamak adına oldukça önemli bilgiler sunulmakla birlikte Süryani tarihine ve kristolojisine ilgi duyanların Doğu Kilisesini "*Nestoriusçular*" olarak adlandırmanın neden yanlış olduğu ve Monofizit yerine

Miafizit kristolojinin tercih edilmesinin nedenleri bilimsel üslupla ele alınmıştır. Ancak eserin adınının büyük puntolarla "*Kristoloji'ye Giriş*" ve küçük puntolarla "*Miafizit, Dyofizit ve Khalkedoncu Anlayışlar*" olarak verilmiş olması eserin içeriği ve hacminin yanı sıra bir hıristiyan teoloji disiplini olarak Kristoloji alanı göz önüne alındığında eserin adının daha dar anlamda "*Miafizit Kristoloji ve Khalkedoncu Anlayışlar*" olmasının daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Buna ek olarak eserin sonunda beş makalenin ortaya koyduğu tezleri değerlendiren bir bölümün eksikliği de göze çarpmaktadır. Ancak ülkemizde yeni ilgi duyulan bir disiplin olarak Kristoloji alanında ortaya konan eserlerin sayısının artması adına bu eserin önemli bir katkı yapacağı da bir gerçektir. Ayrıca eserde "Sokrates'in Kilise Tarihi eserinden..." (s.83) ifadesinde geçen Socrates Scholasticus'un (380-440) Konstantinopolisli (İstanbul) Sokrates olduğunu belirtmekte yarar vardır. Dolayısıyla alan dışı okuyucuların M.Ö. yaşamış klasik Yunan filozofu Sokrates ile karıştırmamasını tavsiye ederiz. Son olarak, Khalkedon sonrası "*bir hypostasis*" ifadesine yönelik kristolojik tartışmalarda yapılan terminoloji hatalarının ortadan kalkmasıyla yanlış anlamaların ve ayrılıkların önüne geçileceği ve bu sayede kiliseler arasındaki ekümenik diyalogun oluşması öngörülebilir.